

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/03/katona-andras-trianon-kep-a-nyertesek-tankonyveiben-02-01-09/>

Katona András

Trianon-kép a nyertesek tankönyveiben¹

Tavaly volt a trianoni béke megkötésének 90. évfordulója. Ennek győztese az antant volt, közép-európai nyertesei pedig az Osztrák–Magyar Monarchia „romjain” létrejött országok (Csehszlovákia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság) vagy nagy mértékben megnövekedett területű államok (Románia) voltak. Jellemző, hogy még a vesztes Ausztria is kapott nyugat-magyarországi területeket (Burgenland). Egy korábbi írásban megnéztük, hogy mit tanítottak erről a Horthy-korban² és 1945 után hazánkban.³ Ezúttal nézzünk határainkon túlra, hogy mit írtak/írnak a nyertesek tankönyvei a témáról az elmúlt fél évszázadban. Persze itt – terjedelmi okok miatt – csak mintavételről lehet szó. De azt tudjuk, hogy egy csepp vérből is meg lehet alkotni a vérképet.

Romániai tankönyvek

A *romániai* tankönyvekkel kezdjük a sort, hiszen a legérzékenyebb számunkra talán Erdély (és a Partium) elvesztése volt, míg a románság „régí álma” éppen „a harmadik román fejedelemség”, Erdély megszerzése volt. A 60-as években ilyen leírások születtek: „*A dolgozók forradalmi harcának nyomán az Osztrák–Magyar Monarchia több államra esett szét: Csehszlovákiára, Jugoszláviára, Magyarországra és Ausztriára. A tömegek forradalmi harca következtében Erdély egyesült Romániával, s így megvalósult a román nemzeti állam egysége. Erdély egyesülése Romániával a néptömegek harcának eredménye volt, éppen ezért igazságos, és haladó jellegű volt.*”⁴ Tehát a dolgozó tömegek forradalmi harca hozta a változást, amely így nemcsak „igazságos”, de „haladó” is volt. Elmereng az ember, hogy mi lehet igazságos, de nem haladó, vagy éppen igazságtalan, de haladó. De ne merengjünk, menjünk tovább, várnak még ránk megrázkódtatások!

A békeszerződések és következményeiről így írnak: „*Az osztrák–magyar birodalom megszűnt létezni. Ausztriát és Magyarországot visszaszorították etnikai határai közé. A békekötések jóváhagyták a népek akaratából a háború végén*

*kialakult egységes nemzeti államok: Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia, Románia fennállását.*⁵ Tehát a „népek akaratából” „egységes nemzeti államok” születtek. Aki idáig nem így tudta, az magára vessen.

Egy-két évtizeddel később született könyv ezt írja a versailles-i békeszerződésről: *„A versailles-i békeszerződés elismerte Ausztria–Magyarország szétesését, és az újonnan alakult államokat: Ausztriát, Csehszlovákiát és Magyarországot. Ausztria–Magyarország szerbek, horvátok és szlovének lakta területei Szerbiához csatlakoztak. Így alakult meg Jugoszlávia. [...] Ugyanakkor a békeszerződésben elismerik Erdély és Bukovina egyesülését Romániával, amely a román nép akaratából valósult meg.*⁶ Tehát itt is csak a román nép akarata kerül szóba.

Némi szemléleti változást jelent egy újabb két évtizeddel későbbi, az ezredfordulón megjelent tankönyv megközelítése, mely már velünk is foglalkozik. Igaz, nincsen benne sok köszönet, mert már az első mondat hamis: *„Magyarország csak azokat a területeit tarthatta meg, ahol a magyar lakosság volt többségben.*

*Az új államok vagy egységes nemzetállamok (Lengyelország, Ausztria, Magyarország, Románia), vagy szövetségi államok lettek (Csehszlovákia és Jugoszlávia). A legtöbb országhoz nagyszámú nemzeti kisebbség került, mely a térség összlakosságának az egyharmadát tette ki. A nemzetállamok létrehozása tehát közel sem oldotta meg a térség valamennyi bonyolult problémáját.”*⁷ Itt meg az a feloldhatatlan ellentmondás feszül, hogyan lehetnek egységes nemzetállamok azok, amelyekhez „nagyszámú nemzeti kisebbség” került.

A szerzők ki tudják mutatni együttérzésüket, no persze nem velünk: *„A nagy vesztes, Németország érezte át leginkább a vereség keserűségét. Elveszítette keleti lengyel területeit és Elzász-Lotaringiát, drasztikusan csökkentenie kellett haderejét, tetemes jóvátételt kellett fizetnie, Franciaországgal kapcsolatos területeit pedig demilitarizálnia kellett.”*⁸ Mindehhez két térkép csatlakozik, melyek bepillantást engednek a „határrendezések” utáni helyzet és az etnikai viszonyok közötti ellentmondásokba egy érdekes feladattal: *„Mit gondoltok, milyen megfontolások vezettek a két szövetségi állam, Csehszlovákia és Jugoszlávia létrejöttéhez?”*⁹

(Nem álljuk meg, hogy az előző oldalon szereplő angol gúnyrajzot ne mutassuk be a térképek mellett!)

Katona András: Trianon-kép a nyertesek tankönyveiben

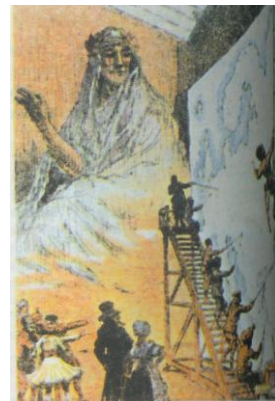

1. kép (fenn): A versailles-i békeszerződés Európája: az első világháború utáni országok és határok egy romániai tankönyvben (2000)

2. kép (jobbra) Kelet-Európa nemzetiségi térképe egy romániai tankönyvben (2000)

3. kép: A szövetségesek átrajzolják Európa térképét (angol gúnyrajz) egy romániai tankönyvben (2000)

(Cseh)szlovákiai tankönyvek

A (cseh)szlovákiai tankönyvekből is felillantunk néhányat. Egyet a rendszerváltozások előtti, hármat pedig az utáni időkből. A korábbi röviden elintézi a versailles-i békeszerződést: „Az Osztrák–Magyar Monarchiát megszüntették. Területén úgynevezett utódállamok keletkeztek: Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Lengyelország, Magyarország és Ausztria.”¹⁰ Bár helyenként a szakirodalom is beszél utódállamokról, a valóság azonban az, hogy a Monarchia

egyetlen utódállam nélkül szűnt meg. A Magyar (Nép)köztársaság a Magyar Királyságot tekintette jogelődjének, Ausztria pedig nem tekintette annak az Osztrák Császárságot.

Meghatározó az önálló Szlovákia közoktatásában a *Viliam Kratochvíl* nevével fémjelzett tankönyvsorozat, melynek vonatkozó egyetemes és nemzeti történeti kötetéből idézünk: „A hármasszövetség veresége új lehetőséget teremtett az Osztrák–Magyar Monarchiában élő szláv népeknek is. Amikor 1918-ban, a háború végén a szláv nemzetek elszakadtak a Habsburg monarchiától, a császári Bécsnek hátat fordított Budapest is. Habsburg Károly, az utolsó osztrák császár és magyar király a magyar kormány nyomására lemondott a trónról. Így aztán az egykori híres monarchia helyén független államok keletkeztek: a Magyar Királyság, az Osztrák Köztársaság, Lengyelország, a Csehszlovák Köztársaság és Jugoszlávia.

Magyarország és Ausztria már mint két önálló állam írta alá a békeszerződést. A háborús kártérítésen és a katonai korlátozáson túl kötelezniük kellett magukat, hogy tiszteletben tartják az új államok határait.”¹¹ Hosszan idézi a tankönyv Wilson amerikai elnök 14 pontját anélkül, hogy megemlítené, semmi sem valósult meg belőle, főleg a 10. pont nem: „Ausztria–Magyarország nemzetének autonómiát biztosítani.”¹²

Érdekes a „békefolyamat” szlovák szempontból való leírása a másik Kratochvíl kötetben: „Júniusban Nagy-Trianon francia kastélyban aláírják a szlovák-magyar határról szóló szerződést. [...] Szlovákia betagolódása az új államba nem ment simán. A magyar kormány sem a [túrócszent]mártoni deklarációt nem tartotta tiszteletben, sem a győztes hatalmak katonai szerződéseinek az ideiglenes szlovák-magyar határról szóló döntését. A magyar kormány Szlovákia területén hagyta katonaságát, a csendőrséget és a hivatalnokait. A helyi nemzeti tanácsok és a nemzeti gárda egységei helyenként megpróbálták átvenni a közigazgatást az egykori magyar hivatalomtól. Megpróbáltak rendet teremteni, megszervezni a gazdaságot és a közéletet. Ez csak részben sikerült nekik. Ezért a Szlovákiához csatolt területeket az alakulóban lévő csehszlovák hadtestek, a légiók igyekeztek fokozatosan elfoglalni. Ebben önkéntesek segítették őket, valamint az antant olasz és francia tisztjei. Szlovákia egész területét csak 1919 végén sikerült felszabadítani.”¹³ A tények ismeretében a bekezdés szinte minden mondatába bele lehetne kötni, de most a bemutatás, és nem a „mélyelemzés” a feladatunk.

A másik könyv egy magyar szerzőpáros, Kovács László és Simon Attila műve, amely gond nélkül alkalmazható lenne a magyar ajkú gyerekek oktatásában, ha az ottani tanügyirányítók lehetővé tennék ezt. Ebben a példaszerű kiállítású és – az előzőhöz hasonlóan – roppant didaktikus szerkezetű tankönyvben *Trianon és következményei* önálló tanegységként jelennek meg, igen korrekt és precíz, de érzelmektől sem mentes ismertetés formájában: „Magyarországot vesztés államnak minősítették; a békekonferencián résztvevő küldöttségét meghallgatták ugyan, de a békefeltételeket (elsősorban az új államok határait) a csehek, románok és

4. kép: Irredenta plakát Kovács László és Simon Attila szlovákiai tankönyvében (2000)

jugoszlávok kérései alapján szabták meg a nagyhatalmak, elsősorban Franciaország és Anglia. A Versailles melletti Trianon-kastélyban kellett Magyarországnak aláírnia a békeszerződést 1920. június 4-én. A trianoni szerződés értelmében a Magyar Királyság területe 282 000 négyzetkilométerről 93 000 négyzetkilométerre csökkent, lakóinak száma 18,2 millióról 7,6 millióra apadt. A legsúlyosabb az volt, hogy az új határok mélyen belevágtak a magyar nemzettestbe. 3,2 millió magyar került a szomszédos országok határai közé, tehát a Kárpát-medencében élő magyarság több mint egyharmada, s ennek fele az új határok mentén zárt tömbökben élt. Ez azt jelenti, hogy lehetett volna az etnikai, nemzetiségi elvnek megfelelő, igazságosabb határokat húzni, a győztesek étvágya azonban csillapíthatatlan volt. A Csehszlovákiához került területen 3 516 815 ember élt, ebből 1 819 688 volt magyar. A Romániához került területeken [...] 1 819 688 magyar élt... [...] A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén [...] 571 981 magyar élt...”¹⁴

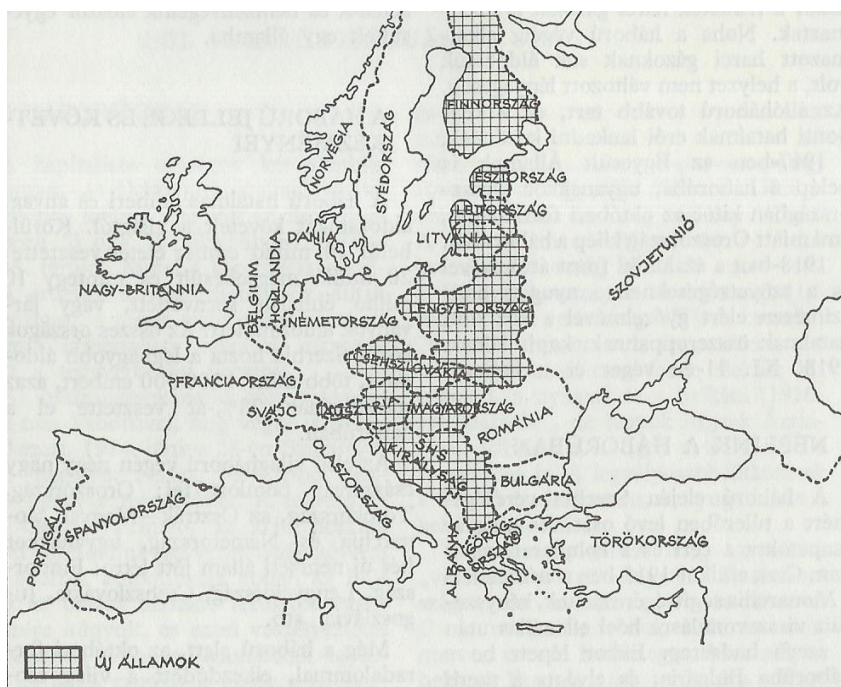
A tankönyv Tudod-e? részében Apponyi Albert, magyar delegációvezető szavait idézik: *Magyarország régi területeivel szemben fennálló történelmi jogaiból indulunk ki... mi az érdekelt népek jogaihoz ragaszkodunk, amikor népszavazást követelünk... kijelentjük, hogy előre alávetjük magunkat az érdekelt népek szabad*

akarathivánításának...” Megemlíti a könyv Masaryk, későbbi csehszlovák elnök által kiötlött Jugoszláviával közös határ, az ún. korridor tervét is; és a Sopron és környékén elrendelt népszavazásról is esik szó.

Jugoszlávia tankönyvei

A titói Jugoszlávia tankönyvei korrektebbek voltak a két háború közötti kisantanthoz tartozó társaiknál. Jellemző a nagyobb összefüggésekben történő tárgyalás, és a békeszerződésekkel kapcsolatos kritikus hangnem: *„A négy legerősebb monarchia, a török, az orosz, a német, valamint az osztrák–magyar összeomlott. [...] Kelet- és Nyugat-Európában hat új nemzeti állam alakult: Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország és Csehszlovákia, a Balkánon megszületett Jugoszlávia, két állam pedig, Románia és Görögország, területileg gyarapodott. Az államhatárok hossza Európában 7000 kilométerrel megnövekedett. Mindezek ellenére még sok nemzeti kisebbség nemzeti államaik határain kívül maradt.”*¹⁵

Egy másik példa a kötelező szocialista kliséket emeli ki a versailles-i békekonferenciával kapcsolatban: *„A háború után a Párizs melletti Versailles-ban mintegy 30 ország részvételével béketárgyalásokra került sor. [...] Ez a béke akárcsak a háború is imperialista jellegű és igazságtalan volt, magában hordozza a jövő viszályok és összetűzések csíráit.”*¹⁶

5. kép: Európa a versailles-i béke után térkép Gaál György – Kesić, Mirolad vajdasági tankönyvében (1980)

Idézzünk azonban az 1989/1990 utáni rendszerváltó időszak tankönyvéből, ami itt már a miloševići Jugoszláviát jelenti. Ebben meglepően korrekt leírásra és elfogadható elemzésre bukkanhatunk: *„A Magyarországgal 1920. június 4-én Trianonban megkötött békeszerződés értelmében a Szerb – Horvát – Szlovén Királysághoz került a Murántúl, a Muraköz, Szlavónia, Szerémség, Baranya egy része, Bácska és Bánát nyugati része.”*¹⁷

A békék értékelése így hangzik: *„Az I. világháború után megkötött békeszerződések, amelyek célja a béke helyreállítása és a háború következményeinek minél gyorsabb orvoslása volt, nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A szóban forgó békeszerződésekkel nemcsak a legyőzött országok voltak elégedetlenek, hanem néhány győztes ország is, amelyek nem kapták meg mindazt, amit a szövetség jutalmaként titkos szerződésekben ígértek meg nekik (például Olaszország). Az 1919. és 1920. évi békeszerződések által létrehozott helyzet stabilitás és felvirágzás helyett revansszellemet teremtett, és az európai országok között, sőt még tágabb körben is kiélezte a viszonyt. Az I. világháborúnak és a békeszerződéseknek ennek ellenére bizonyos jó oldalai is voltak. Sok nemzet felszabadult, és megalakította független államát.”*¹⁸ Talán csak az utolsó két mondat tükrözi a „kisantant” álláspontját, hallgatva arról, hogy a korábbi „rab nemzetek, nemzetiségek” helyébe mások léptek.

Kitekintés Ukrajna és Ausztria tankönyveire

Kárpátalján, a 90-es évek elején újrászületett Ukrajnában, lehetőség nyílt magyar történészek által írt tankönyvek megjelentetésére. Egyik szerzője magyarországi tankönyvek ismert szerzője¹⁹, a történész *Salamon Konrád*, aki a tényadatokon kívül a trianoni béke aláírási kényszerét hangsúlyozza: „Az új rendszer és az ország nemzetközi elismerése a békeszerződés aláírásától függött. A magyar békeküldöttség semmiféle változtatást nem tudott elérni, még a vitás területek hovatarozásáról javasolt népszavazás gondolatát is visszautasították a győztesek. Magyarország számára nem maradt más lehetőség, mint a békeszerződés aláírása.”²⁰

Epilógusként tekintsünk ki a „sógorok”, vagyis *Ausztria* Trianon-képére. Keveset hallanak az osztrák gyerekek a Monarchia szétbomlásakor létrejövő új, csonka

Magyarországról. Jellemző azonban, hogy Burgenland Ausztriához csatolását természetes és logikus döntésnek tartják. Sőt, nehezményezik a Sopron és környéke népszavazásának a tényét, de legfőképp eredményét, hiszen ezt a várost szánták az új tartomány, a hajdani Nyugat-Magyarország székhelyének.²¹

*

Ne a tükröt törjük össze, ha nem megfelelő képet mutat! Sajnos, Trianont is részben annak köszönhetjük, hogy – finoman szólva – nem volt valami jó a hírünk a világban. Ezt a rossz hírünket azóta „sikerült” fokozni. Kineveztük magunkat „utolsó csatlósoknak”, Rákosi arra panaszkodott, hogy nehéz kilencmillió fasisztával szocializmust építeni. De még a közelmúltban is lehetett állandóan a szélsőségekkel riogatni, állandóan antiszemitizmusról beszélni. Míg a körülöttünk lévő országok a legvehemensebben képviselték/képviselek a nemzeti érdekeiket, addig mi állandóan az ő érzékenységre voltunk tekintettel. Hazában, nemzetben gondolkodni vétek volt. Igen tanulságos, hogy nincs még egy olyan nyelv, amelyben a „magyarkodni”-hoz hasonló pejoratív kifejezés lenne. Talán a Trianon trauma következménye mindez, amit azóta sem tudunk kiheverni. Pedig ennek egyetlen módja a „kibeszélés”, a jövő generációk felvilágosítása arról, hogy mi is történt 90 éve a Nagy Trianon-palotában, és ennek milyen következményei lettek. De az igazságnak, a tényeknek megfelelően. Bármennyire is nehéz, „harag és elfogultság nélkül”.

JEGYZETEK

1. Egy nagyobb írás szerkesztett részlete: KATONA András (2010/b): Trianon tanítása tegnap és ma (1945–2010). *Duna-part, VIII. évf. 3. sz. 77-82.*
2. KATONA András (2010/a): A revízió ígézetében. Trianon tanítása Horthy-korban (1920–1944). *Duna-part, VIII. évf. 2. sz. 108-119.*
3. KATONA 2010/b 67-77.
4. VIANU, Alexandru (1961): Az újkor és a jelenkor története. Tankönyv a VI. osztály számára. Állami Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó, Bukarest, 199. I. (A tankönyvekben kiemelt betűvel szedett részeket aláhúzással jelöltük.)
5. MUREȘAN, Camil – CRISTIAN, Vasile – VESA, Vasile – ROMAN, Louis – VĂRGOLICI, Eugen (1982): Az újkor és a jelenkor történetének alapvető kérdései. Tankönyv a XII. osztály számára. Editura didactică și pedagogică, București, 82. I.
6. ALMAȘ, Dumitru – NICOARĂ, Ion – VIANU, Alexandru (1982): Egyetemes történelem. Az újkor és a jelenkor története. Tankönyv a VII. osztály számára. / Editura didactică și pedagogică, București, 137-138. I.
7. MITU, Sorin – COPOERU, Lucia – TĂRAU, Virgiliu – PECICAN, Ovidiu – TIAU, Liviu (2000): Történelem. Tankönyv a XI. osztály számára. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 62 I.
8. Uo. 63. I.
9. Uo.
10. CAMEL, Samuel – SÝKORA, Jaroslav – MACEK, Zdenek – KAMENEC, Ivan (1987): Történelem a gimnázium 3. osztálya számára. Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava, 57. I.
11. TRADLEČKOVÁ, Herta – KRATOCHVÍL, Viliam (1996): Történelem 4. A világ az új évszázadban. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 16. I.
12. Uo. 17. I.
13. KOVAČ, Dušan – KAMENEC, Ivan – KRATOCHVÍL, Viliam (1998): Történelem 4. Szlovákia az új évszázadban. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 16. I.
14. KOVÁCS László – SIMON Attila (2000): A magyar nép története. A 20. század. Az alapiskolák 9. osztálya és a nyolc éves gimnáziumok 4. osztálya számára. Liliium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 6. I.
15. ĐURANOVIĆ, Šarlota – ŽEŽELJ, Mirko (1966): Történelem az elemi iskolák 8. osztálya számára. Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Novi Sad, 42-43. I.
16. GAÁL György – KESIĆ, Mirolad (1980): Történelem a felnőttek általános iskolai nevelésének és oktatásának IV. évfolyama számára. Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 31-32. I.
17. GAČEŠA, Nicola – ŽIVKOVIĆ, Dušan (1997): Történelem a természettudományi-matematikai gimnáziumok III., valamint az általános és társadalomtudományi-nyelvi gimnáziumok IV. osztálya számára. Belgrád, 116. I.
18. Uo. 127. I.
19. SALAMON Konrád (1994): Történelem IV. a középiskolák számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 2. átdolg. kiad. 1999, 3. átdolg. kiad. 2009.
20. SALAMON Konrád (1995): A magyar nép történet. Kísérleti tankönyv Ukrajna magyar tanítási nyelvű iskoláinak 10. osztálya számára. III. rész (1900–1990). Szvit Kiadó, Lviv, 27. I.
21. SZABOLCS Ottó (1990): Külföldi tankönyvek magyarságképe. Tankönyvkiadó, Budapest, 202. I. nyomán